

MUĞLA MÜZESİ'NDEKİ MİMARİ TASVİRLİ GÜLABDAN*

Gökben AYHAN**

ÖZET

Muğla Müzesi'nde sergilenen ve bu çalışmanın konusunu oluşturan mimari tasvirli gülabdan, gövde ve boyun olmak üzere iki parçalı olarak üretilmiştir. İnce halka kaidesi ve onun üzerinde yer alan armudi gövdesi bakırdan yapılarak tombaklanmış, gülabdanın gövdesine vidalanan sekiz köşeli boyun, tepesinde ona bitişik tek delikli akıtma ağzıyla birlikte tunçtan dökülmüştür. Gülabdanın gövdesinde yer alan süslemeler, çökertme, kabartma ve kazıma teknikleriyle yapılmış olup, bitkisel, geometrik ve mimari tasvirlerden oluşmaktadır. Yüksekten alçağa doğru üç kademe halinde işlenen süslemelerden en alt kademede iri dişli yapraklara, ortada hafif S kıvrımlı yapraklara, en üst kademede ise madalyonlara yer verilmiştir. Oval formu madalyonlar içerisinde mimari tasvirin merkezinde geniş dalları ve yaprakları olan bir ağaç, bunun iki yanında sivil mimari örnekleri olabilecek iki bina vardır.

Muğla Müzesi'ndeki eser, mevcut yayınlardaki gülabdanlara malzemesi, yapım tekniği, formu, bitkisel süsleme programı ve üslubuyla benzemesine karşın, bu eser grubu içerisinde mimari tasvirleri açısından ünük bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türk ve İslam Sanatı'ndaki mimari ve mezartaşlarıyla birlikte cam, çini, minyatür, seramik gibi el sanatlarındaki konular arasında tercih edilen mimari tasvirlerden, gülabdanı yapan ustanın ya da yaptıran kişinin haberdar olduğu ve bu bilinçle özlenen ya da hayal edilen mimari tasvirin yapıldığı düşünülebilir.

Osmanlı Maden Sanatı'nda, 17. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başı arasında üretilen gülabdanlarla birlikte değerlendirildiğinde Muğla Müzesi'ndeki gülabdanın form, yapım ve süsleme teknikleri, bezeme programıyla 19. yüzyılın ortalarında yapıldığı kabul edilebilir görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muğla Müzesi, maden sanatı, gülabdan, tombak, mimari süsleme

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, El-mek: gokben.ayhan@gmail.com

'THE ROSEWATER SPRINKLER WITH THE ARCHITECTURAL DEPICTION' IN THE MUGLA MUSEUM

ABSTRACT

The rosewater sprinkler in Mugla Museum with an architectural depiction on it is the primary subject of this article. The rosewater sprinkler exhibited in Mugla Museum is made up of two main parts: one is the body and the other is the neck. Both the thin ring base and the pear shaped body of the sprinkler are made of copper which then, has been alloyed- made tombac. Octagonal neck screwed to the body, with an adjacent single holed spout on the top are made from bronze together. All floral, geometric and architectural depictions used as the ornaments on the rosewater sprinkler seem to have been made through carving, embossing and engraving. The featured ornament on the rosewater sprinkler is located on the part surrounding the body horizontally. In three different sections from the top to the bottom ornamentations are carved on the sprinkler. The carved ornamentations on the lower side of the body depict some big jagged leaves, the ones in the middle depict some slightly curled- S shape-like- leaves, and the rest on the higher side of the body depict on medallions. In the oval shaped medallions a tree with large branches and leaves as the prominent figure of the depiction is located; on the two sides of which there are two buildings which can also be regarded as the examples of some public architecture.

Even though this rosewater sprinkler, exhibited in Mugla Museum, has a lot of characteristics in common with other sprinkles in terms of the floral ornamentations carved on the body, the shape of it and the manufacturing process, yet; the unique architectural depiction on it, still, differentiates it from all other sprinkles that have been studied and represented in the very recent publications. In this context, the craftsman or the person who asked the craftsman to make this sprinkler seem to have been very familiar with the recent innovations, techniques, and materials which had, concurrently, been used in miniatures, ceramics, glass and tile arts mostly depicted on tombstones or other architectures of the Turkish and Islamic Arts.

On this account, the rosewater sprinkler exhibited in Mugla Museum can be deemed as a piece of art made in the mid nineteenth century when the form, ornamentation technique, and the manufacturing process are taken into consideration in comparison with the other sprinklers which were made in Ottoman metalwork between the at the end of seventeenth and at the beginning of twenty centuries.

Key Words: Mugla Museum, metalwork, rosewater sprinkler, tombac, architecture depiction

Giriş

Türk ve İslam Sanatı'nın çeşitli süslemelere sahip ayna, buhurdan, gülabdan, hançer, havan, ibrik, kandil zarfı, kazan, sini, tabak, şamdan gibi birçok el sanatı örnekleri, gerek yurt içinde gerekse yurt dışındaki çoğu müzenin hem vitrinlerinde sergilenmekte hem de depolarında

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014*

yer almaktadır. Bu el sanatları arasında yer alan ve minyatürlerde, buhurdanla birlikte bir tepsinin üzerinde (Resim 1)¹ ya da dükkânların vitrinlerinde verilen detaylar arasında resmedilen gülabdanlar (Resim 2)² hak ettikleri ilgiyi görememiş, az sayıdaki çalışmaya konu olmuştur³.

Mevcut yayınlar ışığında, günümüze ulaşan gülabdanların genelinin Osmanlı Dönemi'nde özellikle 17. ile 20. yüzyıllar arasında tarihlendirildiği belirlenebilmektedir⁴. Osmanlı örneklerinin yanı sıra Macar⁵, Fransız⁶, İran⁷, Çin⁸ ve Japon⁹ el sanatları arasında gülabdanlar da yerini almıştır. Çin'de özellikle Kangxi Dönemi'nde (1662-1722) Osmanlı pazarı için üretilmiş porselen örnekleri vardır¹⁰.

Farsça *gül* ve *ab* (*su*) kelimelerine *-dan* ekinin eklenmesiyle oluşan *gülabdan*¹¹, gülsuyu şişesi veya gülsuyu kabı¹² anlamına gelir. İçine gül suyu konularak istenildiği zaman damlatmaya veya serpmeye mahsus ağız dar cam, seramik veya çeşitli madenlerden yapılan şişe biçiminde kap olarak tanımlanır¹³. Bu kelimenin yaygın olarak kullanımının yanı sıra yayınlarda *gülepdan*¹⁴, *gülebdan*¹⁵, *gülüptan*¹⁶ gibi farklı yazım biçimlerine de rastlanır.

Gülabdanlar, yakıldığı zaman güzel koku veya kokulu duman yayan buhurdanlarla¹⁷ birlikte bir takım olarak yapılırdı¹⁸. M.Ş. Acar, Osmanlı Dönemi'nde sarayda kullanılan mutfak eşyaları arasında, 15. ile 19. yüzyıllar arasındaki çeşitli arşiv belgelerinde gülabdanlar ve buhurdanların da yer aldığını; Topkapı Sarayı'nda kuşluk vakti ve akşam yemeğinin ardından tütsü yakılıp kahvenin yanında gülsuyu ikram edildiğini ifade eder¹⁹. Gülabdanların, Müslümanlar tarafından camiler ve evlerdeki mevlit törenlerinde kullanılmasının²⁰ yanı sıra Hıristiyanlar tarafından da dini törenler sırasında cemaate ve kutsal eşyalara, içine gülsuyu konularak serpilmiştir²¹.

Bu çalışmada, ilk kez Muğla Müzesi'ndeki gülabdan, form, malzeme, yapım tekniği ve süsleme kompozisyonu gibi farklı açılardan detaylı olarak değerlendirilmiş (Resim 3), diğer

¹ Resim için bkz. Atıl, 1999: 99, 154, 181; Ward, 2003: 17.

² Resim için bkz. Digby, 1973: 85, Plate III.

³ Gülabdanları konu alan sadece bir kitap çalışması bulunmaktadır. "Gülabdan, Büyülü Çeşme, Neslihan&Ahmet Keskiner Koleksiyonu" adlı kitapta, bu özel koleksiyonda bulunan 125 adet gülabdan bir katalog çalışması halinde incelenmiş, kısa bir bilimsel değerlendirilmesi yapılmıştır. Bkz. Keskiner vd, 2006. "Temizlik Kültürümüzün Zarif Hatıraları: Gülabdan ve Buhurdanlar" adlı makalede gülabdanın tanımının yanı sıra bu eser grubu hakkında kısaca birkaç cümle bilgiye de yer vermiştir. Bkz. Taşçı, 1996: 64-65. "Buhurdanlar ve Gülabdanlar" adlı makalede gülabdanları buhurdanlarla birlikte ele almıştır. Bkz. Acar, 2011: 352-355. Bu birkaç yayının yanı sıra çeşitli çalışmalar içerisinde birer fotoğraf ile bir veya iki paragrafta genel özellikleriyle birlikte gülabdanlar tanıtılmıştır Bkz. Yetkin, 1971: 105, Resim 7; Erginsoy, 1978: 147-148; Bodur, 1987: 119, 120; Eruz, 1993: 40-47; Fehérvári, 2000: 296, 318, No: 360, 381; Bilgi, 2005: 48-53, 128, Kat. 34-44, 143; Pitarakis vd, 2006: 70-71, 164-165; Bakırcı, 2007: 106; Öney, 2007: 372.

⁴ Taşçı, 1996: 64; Keskiner vd, 2006: 28, 36, 92, 178, Kat. 4, 10-12, 56, 107-108.

⁵ Keskiner vd, 2006: 198-199.

⁶ Keskiner vd, 2006: 188-195.

⁷ Fehérvári, 2000: 296, No: 360; Folsach, 2001: 223/357, 359.

⁸ Keskiner vd, 2006: 56-133, 136-161.

⁹ Keskiner vd, 2006: 164-169.

¹⁰ Keskiner vd, 2006: 12, 56-133, 138-139; Acar, 2011: 360.

¹¹ Keskiner vd, 2006: 8-9.

¹² Kanar, 1993: 1143.

¹³ Arseven, 1947: 665.

¹⁴ Erginsoy, 1978: 147-148)

¹⁵ Bodur, 1987: 119/A72, 120/A74.

¹⁶ Kanar, 1993: 1143.

¹⁷ Buhurdanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Acar 2011: 352; Tunçel, 2011: 257-264.

¹⁸ Taşçı, 1996: 64; Keskiner vd, 2006: 9; Acar, 2011: 353.

¹⁹ Acar, 2011: 365.

²⁰ Keskiner vd, 2006: 9.

²¹ Pitarakis vd, 2006: 163.

Değerlendirme

El sanatları ürünleri arasında gülabdanlar, farklı malzemelerden yapılan örnekleriyle çeşitlilik gösterir. Porselen²², seramik²³ ve cam malzemededen²⁴ üretilen gülabdanların yanı sıra bakır²⁵, gümüş²⁶, pirinç²⁷, altın²⁸ gibi çeşitli madenlerden yapılanları da vardır (Resim 6). Maden sanatında altın, gümüş, pirinç, bakır gibi malzemelerin dışında farklı malzeme etkisi oluşturmak için gülabdanlar tombaklanmaktadır²⁹. Bu yöntemle de malzeme açısından zengin görünüm ve maddi açıdan değerli gülabdanlar elde edilmiştir.

Kaide, gövde, boyun ve akıtmalıktan oluşan bütün bölümleri madenden üretilen gülabdanların dışında, farklı malzemelerden özellikle porselen ile seramik olanların sadece akıtmalık kısmına³⁰; boyun kısmına³¹ veya hem boyun hem de kaide kısmına madenî bir aksam takılarak³² farklı malzemeler uyumlu hale getirilmiş, bu kombinasyon süslemede de sağlanmıştır. Bu uygulamayla gülabdanların süslemesini zenginleştirmenin dışında ağız ve/veya kaide bölümlerinin kolayca kırılmasını önlemek de istenmiş olmalıdır.

Mevcut yayınlarda yer alan ve müzelerde sergilenen çeşitli malzemelerden üretilen gülabdanlar içerisinde, seramik ve porselenden olanların günümüze daha yoğun olarak geldiği görülmektedir. Madenden yapılanlar ise seramik ve porselenden üretilenlere kıyasla daha az sayıdadır³³. İncelediğimiz eser ise, tombak olarak adlandırılan³⁴ gövdesi tombaklanan bakır ve boyun kısmı tunçtan yapılan bir örnektir.

Porselen, seramik ve camdan yapılan gülabdanlar, genellikle malzemelerinin üretim teknikleri nedeniyle tek parçadan oluşur. Ancak madenden yapılan örnekler, ustanın tercihine bağlı olarak tek³⁵, iki³⁶ veya üç parça halinde üretilmiştir³⁷. Bunlardan iki parçalı olanlar, gövde ile boyun ya da gövde ve onunla birlikte dökülen boyun ile akıtmalık; üç parçalı olanlar ise gövde, boyun ve akıtmalıktan oluşmaktadır. Bu ayrı parçaların herbiri birbirine vidalanır. Muğla Müzesi'ndeki gülabdan, gövde ve boyun olmak üzere iki parçadan oluşan örnekler arasında yer alır. Birkaç parçadan oluşan madenden üretilen örneklerde, farklı maden türlerini bir örnekte görmek mümkündür. Gülabdanların gövde ve boyun bölümleri bakır, akıtmalığı pirinç olabilmektedir³⁸. Örneğimizde de olduğu gibi kaide ve ona lehimlenen armudi gövde bakır ve sekizgen boyun tunç olmak üzere iki farklı malzeme kullanılmıştır.

Genel olarak, 11,2-29,9 cm. üretilen yükseklikleriyle farklı boyutlara sahip³⁹ olan gülabdanlar, çoğunlukla halka kaide üzerinde yükselir⁴⁰. Nadir de olsa bazı seramikten üretilen

²² Carswell, 1991, 63; Keskiner vd, 2006: 60-198.

²³ Pasinli vd, 1992: 108-109; Keskiner vd, 2006: 22-29.

²⁴ Folsach, 2001: 223/357, 359; Keskiner vd, 2006: 46-51; Bakırcı, 2007: 106.

²⁵ Eruz, 1993: 40-41; Keskiner vd, 2006: 38-39.

²⁶ Keskiner vd, 2006: 40-41.

²⁷ Kalter, 1992: 62.

²⁸ Ibolya, 1994: 67, 229/67; Çığ, 2011: 68, 75-76, Büngül, Tarihsiz: 122-123.

²⁹ Eruz, 1993: 40-47.

³⁰ Keskiner vd, 2006, 60-61, 168-169, 180-181.

³¹ Carswell, 1991, 63, K.15; Keskiner vd, 2006: 116-124, 147.

³² Fehérvári, 2000: 318, No: 381; Keskiner vd, 2006: 24-25, 190-191.

³³ Acar, 2011: 353.

³⁴ Batur, 1984: 19-27; Bodur, 1987: 37; Tunçel, 2009: 744-745.

³⁵ Bodur, 1987: 120/A.74.

³⁶ Bodur, 1987, 119/A.72; Eruz, 1993: 40-43, 46-47.

³⁷ Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen örnekler arasında üç parçadan oluşan gülabdan yer almaktadır.

³⁸ Eruz, 1993: 40-47.

³⁹ Eruz, 1993: 46-47; Keskiner vd, 2006: 26-29, 38-39, 42-43, 46, 154-155, 182-183.

⁴⁰ Carswell, 1991: 63, K.13-17.

dışında gülabdanlar üzerinde ejderha⁵⁹, kuş⁶⁰, sinek⁶¹, tavus⁶² gibi hayvan figürlerine yer verilmiştir. Bitkisel süslemeler arasında yaprak, dal, çelenk, gül, lale, karanfil, menekşe, şemse, çelenk gibi motifler görülürken; geometrik süslemeler arasında zikzak, boncuk dizisi, balık pulu, madalyon gibi desenler dikkat çeker⁶³. İncelediğimiz örnekte de bitkisel, geometrik süsleme türlerine ek olarak mimari tasvirler de yer verilmiştir. Boyun kısmında zikzak, gövdede boncuk dizisi, yapraklar ve mimari tasvirlerden evlerin de içinde yer aldığı süsleme unsurları işlenmiştir. Madalyonun dışında yer alan gayet ince detaylara sahip yaprakların, işlenişinde yer yer farklılıklar göze çarpmaktadır. Madalyon içerisinde kendi içinde orantılı ölçülere sahip olan ev ile ağaç betimlemeleriyle bir çevrenin tasviri verilmiştir. Bu tasvir edilen yerin neresi olduğu tespit edilememektedir. Özellikle mimari tasvirli madalyonlarda doğada bulunan ağaçlar gerçekçi yaklaşımla işlenmiş, tek katlı olan evlerin pencere, kapı ve çatı gibi unsurlarına yer verilmiştir. Çatı üzerinde de kiremit izlenimi birbirine paralel yivler eşliğinde verilmeye çalışılmıştır. Önde ağaç motifleri, ortada evler ve en geride yükselen ağaç motifleriyle perspektif oluşturulmaya özen gösterilmiştir. Madalyon içinde yapı tasvirleri net olarak görülürken; evlerin önündeki tasvirde bazı düzensizlikler tespit edilmektedir. Madalyonun içinin dar olması ve kullanılan kazıma ve kabartma tekniğinin verdiği imkân dâhilinde süsleme programının uygulanabildiği anlaşılmaktadır (Resim 5/Çizim 1).

Türk ve İslam Sanatı'nda mimarinin⁶⁴ ve mezartaşının⁶⁵ yanı sıra halı⁶⁶, minyatür⁶⁷, çini⁶⁸, seramik (Resim 7)⁶⁹ gibi el sanatları ürünlerinde mimari tasvirler işlenmiştir⁷⁰. Bu sanatların yanı sıra maden sanatı örnekleri arasında da az da olsa mimari süslemeye rastlanır. Mimarinin bezeme unsuru olarak kullanıldığı madenî kap türleri arasında, incelediğimiz Muğla Müzesi'ndeki gülabdan dışında, buhurdan⁷¹, tütün tabakası⁷², tepsi⁷³, kahve tepsisi⁷⁴, fincan zarfı⁷⁵, mushaf mahfazaları⁷⁶ vb. eserlere rastlamak mümkündür (Resim 8). Görüldüğü üzere madalyon içerisine mimari tasvirlerin işlenmesinin Muğla Müzesi'ndeki gülabdana özgü olmayıp farklı el sanatları örneklerinde de görülmektedir.

Yukarıda sözü edilen sanat alanlarında işlenen mimari tasvirler, dini ve sivil yapılar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Muğla Müzesi'ndeki gülabdanda, kırma çatıyla örtülü daha çok şematik üslupta ev tasvirlerinden oluşan sivil mimarlık örnekleri yer alır. Bu tasvirlerin en yakın paralel örnekleri, 19. yüzyılın ortasına tarihlenen bir tombak buhurdanın ateşlik bölümünün gövdesini süsleyen madalyonlar içerisinde ortada üzeri kırma çatılı bir ev, onun iki yanında birer ağaç ve gökyüzünde bulut kümesinin işlendiği bir kır manzarası tasvirlerinin (Resim 9)⁷⁷ yanı sıra 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başı arasında tarihli olan Batı Anadolu mezartaşlarındaki camilerle

⁵⁹ Keskiner vd, 2006: 134-135.

⁶⁰ Carswell, 1991: 63, K. 14; Pitarakis vd, 2006: 70, 163-164.

⁶¹ Keskiner vd, 2006: 98-101, 106-107.

⁶² Erginsoy, 1978: 148, Resim 60.

⁶³ Süslemeler için bkz. Keskiner vd, 2006.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi ve resimler için bkz. Arık, 1976: 27-149; Benabed, 2007: 28.

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi ve resimler için bkz. Tunçel, 1989: 30-31, 51-61.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi ve resimler için bkz. Bayraktaroğlu, 2010: 21-36.

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahir, 2012.

⁶⁸ Bakır, 2007: 287; Bilgi, 2009: 434.

⁶⁹ Öney, 2007: 372; Bilgi, 2009: 344, 430-433.

⁷⁰ Bodur, 2000: 141-158.

⁷¹ Bilgi ve resim için bkz. Eruz, 1993: 58-59.

⁷² Kuşoğlu, 2000: 15, 64.

⁷³ Belli vd, 1993: 206.

⁷⁴ Bakla, 2007: 27, 31.

⁷⁵ Kuşoğlu, 2000: 64.

⁷⁶ Kuşoğlu, 2000: 106-109.

⁷⁷ Bilgi ve resim için bkz. Eruz, 1993: 58-59.

birlikte verilen pavyon tasvirleridir (Resim 10)⁷⁸. Özellikle sözü edilen buhurdanın üzerinde yer alan mimari tasvirleri açısından örneğimizle benzerliği, buhurdan ve gülabdanların genellikle bir takım olarak yapılmalarından dolayı süslemeleri açısından da etkileşim içinde olduklarının da bir göstergesidir. Bir dönem her iki eser grubunda mimari tasvirli süslemelere yer verilmiş olabilir. Ne yazık ki elimizde tespit edebildiğimiz her iki gruptan birer örneğe rastlanabilmiştir.

Maden sanatında genellikle madalyon içerisinde tek başına veya grup halinde insan figürüne ya av sahnesi içerisinde ya da bir müzik aletiyle birlikte yer verilmiştir⁷⁹. Ayrıca madalyonlarda insan figürlerinin dışında bitkisel motifler⁸⁰, geometrik desen⁸¹, yazı⁸² ve/veya hayvan figürlerine⁸³ rastlamak mümkündür. Bilimsel çalışmalara konu olan çeşitli malzemelerden yapılmış gülabdanlarda gövde üzerindeki farklı formlara sahip madalyonlar içerisinde genellikle bitkisel ya da geometrik bezemeye yer verildiği görülür⁸⁴. Bitkisel ve/veya geometrik bezeme unsurları bazen de gövde yüzeyine madalyonlar olmaksızın serbest düzende de işlenmiştir⁸⁵. 18. yüzyılın ortasına tarihlenen armudi gövdeli bir tombak gülabdan⁸⁶ ve Edirne Türk İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen madenden yapılmış gülabdanlardan biri Muğla Müzesi'nde yer alan eserin gövdesindeki madalyonlar benzeri oval formludur. Bu madalyonlarda, sadece çeşitli bitkisel motiflerin işlendiği kompozisyonlara yer verilmiştir.

Gülabdanların seramik, porselen ve cam malzemeden yapılan bazı örneklerinin üretim yeri belirlenebilmiştir. Bunlar arasında seramik olanların Kütahya⁸⁷; porselen örneklerin⁸⁸ ve cam olanlarının üretim yerlerinden biri İstanbul Beykoz'dur⁸⁹. Madenden yapılan örnekler için kesin bir üretim merkezinden söz etmek mümkün değildir. Muğla Müzesi'nde bulunan gülabdandaki gibi madalyon içinde ev ve ağaç tasvirinin birlikte ya da sadece ev tasvirlerinin yer aldığı bir başka örneğe rastlanmamıştır. Bu örnekte görülen tasvirler, ustanın kendi tercihi veya yaptıran kişinin istekleri doğrultusunda şekillenmiş olabilir. Bu anlamda ünik olan eser, yapıldığı atölyeyi ve/veya üretim tarihini belirten herhangi bir mühüre sahip değildir, müzenin envanter bilgilerinde de nereden geldiğine dair bir bilgi yoktur.

Genel anlamda, Osmanlı Dönemi'nin farklı malzemelerden yapılan gülabdanları arasında seramik örnekleri 17. yüzyılın ortaları ile 18. yüzyılın ortaları arasına⁹⁰, cam olanları 19. yüzyıla⁹¹ ve maden örnekleri, 17. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlendirilmektedir⁹². Madenden yapılan en erken tarihli örnek ise, 11. yüzyıl ile 12. yüzyılın başları arasına tarihlenen Büyük Selçuklu Dönemi'ne ait gümüş gülabdandır⁹³. İstanbul'daki kiliselerde kullanılmak üzere yapılan ikisi 19. yüzyılda ve biri 20. yüzyılın başında üretilen toplam üç gülabdana da rastlanmaktadır⁹⁴. Bu örnekler arasında tarihi kesin olarak bilinen en geç tarihli gülabdan, 20. yüzyılın başına aittir. Örneklerden ikisinin üzerinde kullanılmak üzere yapıldıkları kilisenin adı ile birlikte üretim tarihini

⁷⁸ Tunçel, 1989: 30-31, 51-61.

⁷⁹ Ward, 2003: 87, 90, 99.

⁸⁰ Allan 1984: 44-45; Belli vd, 1993: 142; Ward, 2003: 26, 56, 92.

⁸¹ Ward, 2003: 90-91, 106.

⁸² Tezcan vd, 1992: Res. 11, 27-28, 36; Ward, 2003: 26, 107, 114.

⁸³ Ward, 2003: 18, 58, 110, 112.

⁸⁴ Keskiner vd, 2006: 34-35/8, 38-39/14, 60-69, 136-137.

⁸⁵ Bilgi, 2005: 48/36; Keskiner vd, 2006: 26-29, 36-37; 56-59; 146.

⁸⁶ Keskiner vd, 2006: 34-35/8.

⁸⁷ Bilgi, 2005: 48-53, 128.

⁸⁸ Keskiner vd, 2006: 52; Acar, 2011: 362.

⁸⁹ Keskiner vd, 2006: 46-51; Acar, 2011: 358.

⁹⁰ Carswell, 1991: 63; Keskiner vd, 2006: 22-29, 56-133.

⁹¹ Keskiner vd, 2006: 46-51; Acar, 2011: 358.

⁹² Eruz, 1993: 40-47; Keskiner vd. 2006: 32-43; Pitarakis vd, 2006: 70-71, 164-165.

⁹³ Ayrıntılı bilgi ve resim için bkz. Yetkin, 1971: 105, Resim 7; Erginsoy, 1976: 147, Resim 59.

⁹⁴ Pitarakis vd, 2006: 70-71, 164-165.

içeren ithaf yazısı bulunmaktadır⁹⁵. Çoğunlukla kitabesi olmayan gülabdanların tarihlendirilmesinde geç dönemde üretilen bu örneklerinin üslup özelliklerinin kıstas alınması daha doğru olacaktır.

Türkiye müzelerinde bulunan tombak gülabdanların genellikle 17. yüzyılın sonu ile 19. yüzyıl sonu arasında tarihlendirildiği tespit edilmektedir⁹⁶. Bu bağlamda, Osmanlı Dönemi'nde üretilen madenî gülabdanlar içerisinde, Muğla Müzesi'ndeki gülabdanın yukarıda belirtilen yüzyıllar arasında üretilmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Bir dönemin günlük kullanım eşyaları arasında önemli yere sahip olan ve günlük yaşamda temiz havaya ve güzel kokuya önem verildiğini gösteren gülabdanlar, Osmanlı El Sanatları başta olmak üzere Macar, Fransız, İran, Suriye, Çin, Japon el sanatları içerisinde de yerini almıştır.

Muğla Müzesi'ndeki eser, diğer gülabdanlara malzemesi, yapım tekniği, formu (halka biçimli kaidesi, armudi gövdesi, sekiz kenarlı boyunu), bitkisel süsleme programı ve üslubu gibi birçok özellikleriyle benzerliğe sahip olmasına karşın mimari tasvirleri açısından farklılık gösterir. Bugüne kadar incelenen ve tarihlendirilebilen bitkisel ve geometrik bezemenin yoğun olarak işlendiği gülabdanlar içinde Muğla Müzesi'ndeki gülabdan ünik bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda gülabdanı yapan ustanın ya da yaptıran kişinin, Türk ve İslam Sanatı'ndaki mimari ve mezar taşlarıyla birlikte cam, çini, minyatür, seramik gibi el sanatlarındaki süsleme konuları arasında tercih edilen mimari tasvirlerden haberdar olduğu ve bu bilinçle özlenen ya da hayal edilen mimari tasvirin yapıldığı düşünülebilir.

Osmanlı Maden Sanatı'nda, 17. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başı arasında üretilen gülabdanlarla birlikte değerlendirildiğinde Muğla Müzesi'ndeki gülabdanın form, yapım ve süsleme teknikleri, bezeme programıyla 19. yüzyılın ortalarında yapıldığı kabul edilebilir görünmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, M. Şinasi (2011). “Buhurdan ve Gülâbdanlar”, *Osmanlıda Günlük Yaşam Nesneleri*. İstanbul: Yem Yayınları, s. 352-365.
- ALAN, James W. (1982). *Islamic Metalwork: The Nuhad Es-Said Collection*, London: Sotheby Publication.
- ARIK, Rüçhan (1976). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ARSEVEN, Celal Esat (1947). “Gülabdan Maddesi”, *Celal Esat Arseven Ansiklopedisi*, C. II. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ATIL, Esin (1999). *Levni ve Surname, Bir Osmanlı Senliğinin Öyküsü*. İstanbul.
- BAKIR, Sitare Turan (2007). “Osmanlı Sanatında Bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri”, *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, (haz. Zehra Çobanlı-Gönül Öney), İstanbul, s. 279-305.

⁹⁵ Yunanca ithaf yazılarında: “Kutsal Eğrikapı Kilisesi'ndeki Aziz Nikolas Kardeşlik Cemiyeti'nindir. 9 Temmuz 1860”, ve “Aziz Kerykos Manastırı, 1902” ifadeleri okunmuştur: Bilgi ve resimler için bkz. Pitarakis vd, 2006: 70-71/45-46).

⁹⁶ Bodur, 1987: 119-120; Eruz, 1993: 40-46; Keskiner vd, 2006: 32-38, 42; Pitarakis vd, 2006: 70-71, 164-165.

- BAKIRCI, Naci (2007). *Dergâh-ı Mevlâna Albümü Âsitâne 800. Yıldönümü Armağanı*. İstanbul: Rumi Yayınları.
- BAKLA, Erdinç (2007). *Tophane Lüleciliği Osmanlı Tasarımındaki Yaratıcılığı Ve Yaşam Keyfi*, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları.
- BATUR, Sabahattin (1984). “Tombak Üzerine Bir Araştırma”, *Sanat Dünyamız*, Y.10, S. 31, İstanbul, s. 19-27.
- BAYRAKTAROĞLU, Suzan (2010). “Türk Halılarında Görülen Mimari Tasvirler”, *Vakıflar Dergisi*, Yıl: 2009, S. 32, Ankara, s.21-36.
- BELLİ, Oktay-KAYAOĞLU, İ. Gündâğ (1993). *Anadolu’da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi Bakır Yatakları, Üretimi ve Atölyeleri*, İstanbul: Sandoz Kültür Yayınları.
- BENABED, Aicha (2007). “İslamiyetin Yayılmasından Önce Akdeniz”, *Akdeniz’de İslam Sanatını Keşfedin*, Türkiye: Ege Yayınları, s. 21-30.
- BİLGİ, Hülya (2005). *Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonu Kütahya Çini ve Seramikleri*. İstanbul.
- _____ (2009). *Ateşin Oyunu, Sadberk Hanım Müzesi ve Ömer M. Koç Koleksiyonlarından İznik Çini ve Seramikleri*. İstanbul, II. Baskı.
- BODUR, Fulya (1987). *Türk Maden Sanatı*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları.
- _____ (2000). “Mimari Form Kullanımının Küçük Sanatlara Yansıması”, *Semra Ögel’e Armağan Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları*. İstanbul: Ege Yayınları, s.141-158.
- BÜNGÜL, Nurettin Rüştü (Tarihsiz). “Gülâbdan”, *Eski Eserler Ansiklopedisi, 1. Cilt Tercüman 1001 Temel Eserler*.
- CARSWELL, John (1991). “Kütahya Çini ve Seramikleri”, *Sadberk Hanım Müzesi Türk Çini ve Seramikleri* (haz. Ara Altun-John Craswell-Gönül Öney). İstanbul, s. 49-102.
- ÇİĞ, Kemal (2011). *Topkapı Sarayı ve Türk-İslam Sanatları*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- DIGBY, Simon (1973). “A Corpus of ‘Mughal’ Glass”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 36, No. 1, Cambridge University Press, pp. 80-96.
- ERGİNSOY, Ülkü (1978). *İslam Maden Sanatının Gelişmesi (Başlangıcından Anadolu Selçukluların Sonuna Kadar)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERUZ, Fulya (1993). *Konuşan Maden Tombak ve Gümüş Madeni Eserler Koleksiyonu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- FEHÉRVÁRI, Géza (2000). *Ceramics of The Islamic World in the Tareq Rajab Museum*. London, New York: I. B. Tauris Publishers.
- FOLSACH, Kjeld von (2001). *Art from the World of Islam in the David Collection*. Copenhagen.
- IBOLYA, Gerelyes (1994). *Magyar Nemzeti Múzeum, Nagy Szulejmân Szultân És Kora (Macar Milli Müzesi Kanuni Sultan Süleyman ve Çağı)*. Budapest.
- KALTER, Johannes-PAVALOI, Margareta-ZERNICKEL, Maria (1992). *The Arts And Crafts of Syria Collection Antoine Touma and Linden-Museum Stuttgart*. London-New York.
- KANAR, Mehmet (1993). “Gülâbdan Maddesi”, *Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul: Birim Yayıncılık.

- KESKİNER, P. Bora-SARIGÜL, Nihal (2006). *Gülabdan Büyülü Çeşme: Neslihan & Ahmet Keskiner Koleksiyonu*. İstanbul.
- KUŞOĞLU, Mehmet Zeki (2000). *Osmanlı Medeniyetinde 33 Kadim Sanat*. İstanbul.
- MAHİR, Banu (2012). *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- ÖNEY, Gönül (2007). “Çanakkale Seramikleri”, *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı* (haz. Zehra Çobanlı-Gönül Öney). İstanbul, s. 365-375.
- PASİNLİ, Alpay-BALAMAN, Salih (1992). *Türk Çini ve Seramikleri: Çinili Köşk*, İstanbul.
- PITARAKIS, Brigitte-MERANTZAS, Christos (2006). *Parıldayan Hatıralar: Sevgi Gönül Koleksiyonlarından Son Dönem Osmanlı İstanbuluna Ait Kilise Gümüşleri*, İstanbul.
- TAŞÇI, Hamza (1996). “Temizlik Kültürümüzün Zarif Hatıraları: Gülabdan ve Buhurdanlar”, *Tarih ve Medeniyet*. S. 27, Mayıs, İstanbul, s. 64-65.
- TEZCAN, Hülya-TEZCAN Turgay (1992). *Türk Sancak Alemleri*, Ankara.
- TUNÇEL, Gül (1989). *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları*. Ankara.
- _____ (2009). “Ankara Etnoğrafya Müzesi'ndeki Madeni Eserlerden Bir Grup Osmanlı Buhurdanı ve Etkileşimler”, *Ortaçağ Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (03-06 Mayıs 2006), Prof. Dr. H. Örcün Barışta'ya Armağan*. Ankara, s.739-751.
- _____ (2011). “Türk Maden Sanatı Kronolojisinde İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki İki Adet Piriç Buhurdan”, *Millî Folklor*, Y. 23, S. 89, s. 257-264.
- WARD, Rachel (1993). *Islamic Metalwork*. London.
- YETKİN, Şerare (1971). “Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'a Hediye Edilen Gümüş Tepsi”, *Sanat Tarihi Yıllığı 1970-1971: Malazgirt Zaferinin 900 cü Yıldönümü Özel Sayısı*, C. IV, İstanbul, s. 101-109.

Resim 1: Sûrnâme-i Vehbi'deki 72a varağında gülabdan tasvirlerine yer verilen minyatür (Atıl,1999,99)

Resim 2: Howard Hodgkin Koleksiyonu'ndaki 1700'lere ait bir resimde, dükkânların vitrinlerinde sergilenen çeşitli el sanatları örnekleri arasında gülabdanların görünüşü (Digby 1973: 85, plate III)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Resim 3: Muğla Müzesi'nde bulunan mimari tasvirli gülabdanın görünüşü

Resim 4: Gülabdan üzerine işlenen yaprak motiflerinin görünüşü

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

Resim 5/Çizim 1: Gülabdan üzerine işlenen mimari tasvirli madalyonlardan birinin görünüşü ve çizimi

Resim 6: Çeşitli malzemelerden yapılan gülabdan örnekleri

Resim 7: Mimari tasvirli seramiklerden örnekler (Bilgi, 2009: 344, 430-431)

Turkish Studies

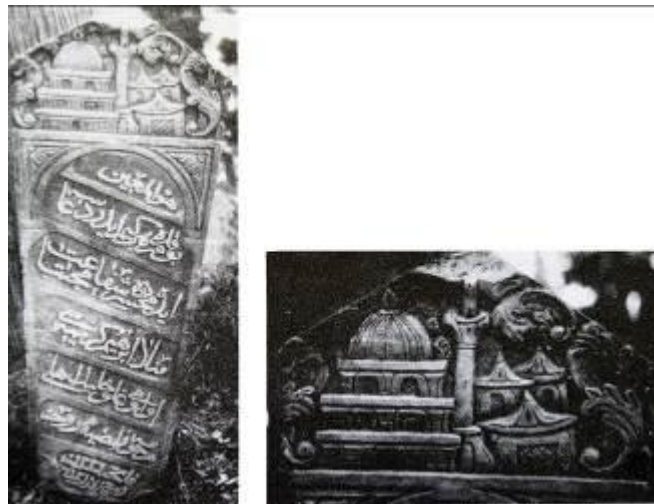
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Resim 8: Mimari tasvirli süslemenin yer aldığı maden sanatına ait örnekler (Kuşoğlu, 2000: 122, 64, 106)

Resim 9: 19. yüzyılın ortalarına tarihlenen mimari tasvirli buhur dan ve buhur dandan detay (Eruz, 1993: 58-59)

Resim 10: H.1226/M. 1811-1812 tarihli mezartaşı ve mezartaşından detay (Tunçel, 1989: 55)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014